

УДК 37.017.5:061.22:378-057.87

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-3-44>**Людмила ШЛЕІНА,***orcid.org/0000-0002-6263-8398*

доктор філософії з педагогічних наук,

старший викладач кафедри суспільно-гуманітарних наук

Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

(Мелітополь, Запорізька область, Україна) *ludmillabach@ukr.net***Володимир МИХАЙЛОВ,***orcid.org/0000-0002-5803-2983*

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри суспільно-гуманітарних наук

Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

(Мелітополь, Запорізька область, Україна) *miha_historic@ukr.net*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ІДЕЙ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У СИСТЕМУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Статтю присвячено питанню гендерної рівності, актуалізованому як у ратифікованих міжнародних документах, так і в Конституції та в низці освітніх законодавчих актів, що підтверджує потребу в закладанні підґрунтя для імплементації гендерного підходу в навчально-виховну роботу закладів вищої освіти. Забезпечення прав і свобод людини визначає нині діяльність держави, а творення нових форм суспільних відносин між статями на основі світових загальнолюдських стандартів дотримання прав людини є необхідною умовою перебудови України в контексті світового співтовариства, розбудови нових форм міжнародного спілкування. Визначення в Конституції України принципу рівноправності жінок і чоловіків свідчить про вихід Української держави й громадянського суспільства на європейський і світовий рівні розв'язання гендерних проблем. Проблема створення в Україні суспільства гендерної рівності нині актуальна. Процес інтегрування гендерних досліджень гальмується, і, вірогідно, не лише через певні суспільні обставини. Необхідно констатувати, що до визнання існування гендерної асиметрії не готові як більшість академічних учених, так і більшість пересічних громадян. Суспільна свідомість як найбільш статичний елемент суспільного життя лише певною мірою залежить від законодавчих механізмів врегулювання суспільних відносин. Це також зумовлено поділом сфер суспільного життя на публічну й приватну. Важливим є не тільки створення достатнього нормативно-правового поля, а і його дотримання. Ця проблема не втратила актуальності, оскільки є факти порушення та ігнорування чинного законодавства. У результаті дослідження встановлено, що в Україні на тепер питання гендерної рівності актуалізовано як у ратифікованих міжнародних документах, так і в Конституції та в низці освітніх законодавчих актів, що підтверджує потребу в закладанні підґрунтя для імплементації гендерного підходу в навчально-виховну програму підготовки здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: заклад вищої освіти, гендерний підхід, гендерна рівність, рівні права й можливості.

Liudmila SHLIEINA,*orcid.org/0000-0002-6263-8398*

PhD in Pedagogy,

Senior Lecturer at the Department of Social and Humanitarian Disciplines

Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University

(Melitopol, Zaporizhzhia region, Ukraine) *ludmillabach@ukr.net***Volodymyr MYKHAILOV,***orcid.org/0000-0002-5803-2983*

Candidate of Historical Sciences,

Senior Lecturer at the Department of Social Sciences and Humanities

Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University

(Melitopol, Zaporizhzhia region, Ukraine) *miha_historic@ukr.net*

IMPLEMENTATION OF THE IDEAS OF GENDER CULTURE OF STUDENTS IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE

The article is devoted to the issue of gender equality, updated in both the ratified international documents and the Constitution and a number of educational legislative acts, which confirms the need for laying the groundwork for the implementation of gender approach. Safeguarding human rights and freedoms defines the activity of the state today, and the creation of new forms of social relations between the sexes on the basis of global human rights standards is

a prerequisite for the restructuring of Ukraine in the context of the world community, the development of new forms of international communication. The definition of the principle of equality of women and men in the Constitution of Ukraine testifies to the approach of the Ukrainian state and civil society to the European and world level of the solution of gender problems. The problem of creating gender equality society in Ukraine is urgent today. The process of gender mainstreaming is being hampered, and probably not only because of certain social circumstances. It should be noted that both the vast majority of academic scholars and the vast majority of ordinary citizens are not ready to acknowledge the existence of gender asymmetry. Social consciousness, as the most static element of social life, depends only to a certain extent on the legislative mechanisms of regulation of social relations. This is also conditioned by the division of the spheres of public life into public and private. It is important not only to create a sufficient regulatory framework, but also to comply with it. This problem has not lost its relevance, as there are facts of violation and neglect of the current legislation. As a result of the research, it is established that in Ukraine today gender equality issues are actualized both in ratified international documents and in the Constitution and in a number of educational legislative acts, which confirms the need for laying the groundwork for implementing gender mainstreaming.

Key words: high school, gender approach, gender equality, equal rights, opportunities.

Постановка проблеми. Спрямування суспільного розвитку України до інтеграції в міжнародну спільноту, прагнення до вступу в загальноєвропейський соціокультурний простір виокремлюють питання реформування системи освіти та її орієнтації на світові стандарти. Одним із пріоритетів соціально-економічної політики держави є досягнення гендерної рівності, тому постає необхідність імплементатії у систему вищої освіти ідей, пов'язаних із гендерною культурою (далі – ГК), що сприятиме трансформації уявлень про соціальні ролі чоловіків і жінок, формуванню ГК егалітарного типу насамперед в умовах закладу вищої освіти (далі – ЗВО), який постає середовищем соціалізації особистості у професійному, громадському й сімейному житті. Серед завдань сучасної освіти – формування освіченої особистості, вільної від будь-яких дискримінаційних настанов, тобто людини, яка усвідомлює інтелектуальний досвід попередніх поколінь та намагається поєднати кращі його надбання з сучасним рівнем наукових знань.

Аналіз досліджень. Гендерний аспект проблеми становлення та виховання особистості висвітлено в дослідженнях із гендерної педагогіки (А. Аніщенко, С. Вихор, М. Воронка, Т. Дороніна, І. Іванова, Л. Кобелянська, В. Кравець, Г. Лактіонова, О. Луценко, І. Мунтян, С. Олійник, О. Семиколєнова, П. Терзі, О. Цокур, Л. Штильова, Л. Яценко, С. Яшник та інші).

Метою статті є аналіз імплементатії гендерної культури в навчально-виховну роботу закладів вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу. Україна ратифікувала міжнародні документи, що проголошують цінність прав людини, закріплюють принцип рівноправ'я чоловіків і жінок і забороняють дискримінацію, зокрема й за статевою ознакою, і зобов'язалась імплементувати міжнародні директиви щодо гендерної рівності. Н. Грицяк вказує, що державна гендерна політика в країні регулю-

ється наднаціональними й національними нормативно-правовими актами (Грицяк, 2005).

Необхідною умовою входження України до європейської спільноти, показником її готовності до вирішення гендерних проблем стало формування суспільних відносин між статями, відповідно до світових стандартів дотримання прав людини, які були визначені на всесвітніх конференціях про становище жінок (1975 р. у Мехіко; 1980 р. у Копенгагені; 1985 р. у Найробі; 1995 р. у Пекіні). Особливо показовими стали конференція в Найробі, де було прийнято концепцію (“gender mainstreaming”), яка передбачає комплексний підхід до проблем гендерної рівності, врахування пріоритетів та потреб жінок і чоловіків, та в Пекіні, де була підписана урядами 189 країн декларація та Платформа дій щодо розбудови такого світу, де кожна дівчина та жінка будуть мати змогу проживати у суспільстві, вільному від насильства та дискримінації.

Г. Христова й О. Кочеміровська вказують, що сучасні міжнародні стандарти гендерної рівності та законодавство демократичних країн світу ґрунтуються на трьох моделях рівності жінок та чоловіків, а саме: формальна модель рівності чоловіка та жінки виявляється як закріплення на законодавчому рівні формалізованої рівності прав статей, попри будь-які інші дискримінаційні критерії (раси, кольору шкіри, мови, політичних та релігійних переконань, національного та соціального походження, релігії, майнового чи іншого стану). Прибічники цієї моделі вважають формальну рівність достатньою для подолання нерівності. Такий підхід має назву гендерно нейтрального. Формальне закріплення рівності прав є недостатнім на шляху досягнення реальної рівності. Зважаючи на те, що взаємодія державних органів та громадян відбувається переважно в публічній сфері життя, то вона опиняється у фокусі захисту прав людини, а ті порушення прав жінок, які скоюють партнери-чоловіки та/або члени сім'ї в при-

ватній сфері життя, залишаються, зазвичай, поза увагою, що виправдовується правом на таємницю особистого та сімейного життя; протекціоністська модель рівності чоловіка та жінки базується на усуненні чи обмеженні участі жінок у деяких сферах діяльності, заради їх інтересу. Такий підхід визнає відмінності між статями, але визнає слабкість жінок, яка виправдовує їх підлегле становище, обмежує права, спричиняє дискримінацію; субстантивна модель рівності чоловіка та жінки базується на визнанні соціальних та біологічних розбіжностей між чоловіками та жінками, які не можна скасувати через закріплення формальної рівності на законодавчому рівні, яке фактично призводить до нерівності. Такий підхід підкреслює важливість забезпечення рівних можливостей реалізації прав чоловіків і жінок, необхідність упровадження додаткових законодавчих і правозастосовних заходів, створення механізмів їх запровадження. У законодавчому полі України використовується поняття «позитивні дії», тобто спеціальні тимчасові заходи для усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях жінок і чоловіків, створення сприятливих умов для досягнення рівних результатів у реалізації прав.

Позитивні дії можуть здійснюватися шляхом надання привілеїв соціальній групі, яка зазнає певних утисків (обмежень), або надання цій групі дозволів, пільг, заохочень, квот тощо. Позитивні дії не вважаються дискримінацією за ознакою статі, їх використання дозволяє уникнути дискримінації у реалізації прав для людей, що знаходяться у різному становищі, внаслідок застосування гендерно нейтральних заходів. Міжнародні стандарти захисту прав жінок, зокрема Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (далі – CEDAW), базуються на цій моделі (Христова, 2010: 200).

Визнання необхідності «забезпечення гендерної рівності» як третьої, із семи найважливіших цілей тисячоліття, свідчить про стратегічне значення цього питання. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок CEDAW (1979 р.) вказує на пріоритетні принципи гендерної рівності: заборона дискримінації щодо жінок як будь-якого розмежування, виключення чи обмеження за ознакою статі, що має наслідком або метою порушення чи відмову від визнання, застосування або реалізації прав жінок, незалежно від їхнього сімейного стану на засадах рівності чоловіків і жінок, прав людини й основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, цивільній або будь-якій іншій сфері; заборона прямої, непрямої та множинної дискримінації

щодо жінок, дійсної рівності, що передбачає, що жінкам де-факто надаються однакові з чоловіками можливості, однаковий доступ до можливостей та сприятливі умови для досягнення рівноцінних результатів; дійсна рівність виходить за межі правових гарантій однакового ставлення та вивчення впливу інтервенцій; безпосередня відповідальність держави за виконання положень Конвенції.

Україна долучилась до CEDAW (1979 р.) і започаткувала формування гендерного законодавства на рівні міжнародних стандартів. Подальшому прогресу в цьому напрямі сприяли конференції та зустрічі на вищому рівні з питань поліпшення становища жінок. Україна підтримує основні підходи ООН та світової спільноти щодо повної та рівноправної участі жінок у політичному, економічному, соціальному та культурному житті на регіональному, державному та міжнародному рівнях. У 2011 р. Україна підписала Стамбульську конвенцію; підготовка до ратифікації ще триває, а окремі положення документа включені до українського законодавства.

Україна внесла окрему статтю до Основного закону і задекларувала рівні права та можливості жінок і чоловіків: стаття 3 Конституції закріплює рівність чоловіків та жінок у всіх сферах життя; стаття 24 Конституції України гарантує, що «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці й здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною та моральною підтримкою материнства та дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям».

Принципи гендерної рівності закріплені в нормативно-правових документах, названих вище. Так, Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок» спрямований на «досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискри-

мінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України». Рівні права та можливості жінок і чоловіків декларуються в статті 21: «держава забезпечує рівні права та можливості жінок і чоловіків у здобутті освіти. Навчальні заклади забезпечують: рівні умови для жінок і чоловіків під час вступу до навчальних закладів, оцінки знань, надання грантів, позик студентам; підготовку та видання підручників, навчальних посібників, вільних від стереотипних уявлень про роль жінки і чоловіка та спрямованих на формування ненасильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, поваги до людської гідності та статевої недоторканості.

Політологи слушно відзначають прогресивне концептуальне та практичне значення основних положень Закону, який уможливує: узгодження та гармонізацію національного законодавства з питань гендеру з міжнародним; визнання наявності в країні гендерної дискримінації у сферах соціального життя та її заборону; виокремлення забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків як спеціальної сфери; визнання гендерної політики як необхідної складової частини політики й визначення її основних напрямів; наголошення необхідності забезпечення реальних можливостей для досягнення гендерної рівності; утвердження механізму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а саме, окреслення системи органів, установ та організацій, наділених повноваженнями щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків; акцентування на необхідності створення центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; запровадження відповідальності за порушення законодавства України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків; визнання необхідності спеціальних тимчасових заходів, з метою створення рівних можливостей для жінок та чоловіків та просування гендерної рівності у специфічних сферах соціального життя, де виявляється непропорційне представництво жінок і чоловіків або нерівний статус осіб, залежно від їх статі (Амджадін, Костенко, Лібанова, Мельник, 2007: 165).

Прийняття названого Закону стимулювало подальший розвиток національного законодавства у сфері забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. На його основі Постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ)

у 2006 р. було запроваджено гендерно-правову експертизу законодавства, метою якої є надання висновку щодо відповідності законопроектів принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Обов'язковою складовою частиною документів, що подаються до розгляду нормативно-правового акту, має бути висновок експертизи про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

У 2006 р. з метою забезпечення рівних прав жінок і чоловіків було ухвалено Державну програму з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 р., що передбачала формування та реалізацію політики у сфері забезпечення гендерної рівності; створення відповідної нормативно-правової бази, приведення галузевих нормативно-правових актів у відповідність із Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС) у сфері забезпечення гендерної рівності тощо. Згодом було ухвалено нормативний документ щодо інтеграції гендерного підходу в освіту – Наказ Міністерства освіти і науки України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (2009 р.).

Протягом наступних років після прийняття Закону при органах виконавчої влади було створено інституції, відповідальні за реалізацію гендерної політики (гендерні робочі групи; міжвідомча рада з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству в сім'ї та протидії торгівлі людьми; посада Представника Уповноваженого з питань дотримання прав дитини, недискримінації та гендерної рівності; Сектор із питань гендерної рівності; Експертна рада з питань розгляду звернень за фактами дискримінації за ознакою статі). У 2012 р. був затверджений Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Протягом 2011–2013 рр. не було ухвалено Державної програми з забезпечення гендерної рівності.

У 2015–2016 рр. почалося відновлення діяльності дорадчих та консультативних органів з питань прав жінок та гендерної рівності – продовжили роботу Експертна рада з питань протидії дискримінації за ознакою статі, Міжвідомча рада з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству в сім'ї та протидії торгівлі людьми (підпорядкована КМУ). При Міністерстві соціальної політики створена Міжвідомча робоча група щодо запровадження гендерноорієнтованого бюджетування, а при Міністерстві освіти – робоча група

з питань політики гендерної рівності, при обох міністерствах на громадських засадах працюють радники з гендерних питань.

Розвитку гендерної політики в Україні сприяла Угода про асоціацію з ЄС, серед цілей якої були забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків, боротьба з дискримінацією. Результатом діяльності стала підписана у 2013 р. «Державна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 р.».

У 2017 р. була запроваджена посада Урядового уповноваженого з питань гендерної політики, ухвалено Закон України «Про освіту», у якому передбачено обов'язковість здобуття учнями компетентностей, пов'язаних з усвідомленням рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Протягом 2017–2018 рр. були ухвалені нормативно-законодавчі акти, спрямовані на виконання Законів «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». У 2017 р. Міністерством охорони здоров'я був скасований наказ, що забороняв жінкам вибір 450 професій; у наступному році ухвалено Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях.

Суттєво, що у законодавстві України з забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок передбачено реалізацію субстантивної моделі рівності засобами «позитивних дій». Так, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.) визначає такі дії як «спеціальні тимчасові заходи, що мають правомірну об'єктивно обґрунтовану мету, спрямовану на усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях жінок і чоловіків щодо реалізації прав і свобод, встановлених Конституцією і законами України» (2005 р.), а Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.), надає уточнення мети позитивних дій – усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях осіб реалізовувати права й свободи, надані їм Конституцією і законами України. Зауважимо, що, визначивши мету позитивних дій, Закони не конкретизували підстав їх запровадження й припинення, механізмів прийняття рішень щодо таких дій та контролю за їх здійсненням. Підтримка материнства та батьківства не підпадає під категорію позитивних дій, оскільки не є тимчасовим заходом. Як бачимо, українське законодавство у

сфері забезпечення рівних прав та можливостей ще перебуває у стадії розвитку.

Натепер в Україні розроблено законодавство щодо рівності прав і можливостей жінок і чоловіків, створено національний механізм його забезпечення, діють Цивільний та Кримінальний Кодекси України, Кодекс законів про працю України та Кодекс про шлюб та сім'ю України, закони про освіту, пенсійне забезпечення, державну допомогу сім'ям з дітьми, охорону праці, Основи законодавства України про охорону здоров'я тощо (Гусак 2008: 49). Попри це, як слушно зазначає Л. Мандрик та інші науковці, українське суспільство зіштовхується з проблемою порушення прав людини у різноманітних галузях життя, до того ж, у всіх сферах життєдіяльності поширені стійкі гендерні стереотипи. Саме тому для успішного подолання наявної нерівності необхідне удосконалення законодавства й передусім цілеспрямована гендерна освіта всіх громадян і, особливо, молоді (Венгер, 2009: 238).

Ми поділяємо думку М. Воровки, яка вважає, що на початку XXI ст. упровадженню принципів гендерної рівності в українське суспільство заважали певні специфічні умови, а саме: відсутність політичної волі до паритетності у владних стосунках; відсутність настанов на гендерно паритетні стосунки в масовій свідомості громадян; поширення патріархатних стереотипів у суспільній свідомості та їх вплив на відносин між громадянами країни; орієнтація на традиційні форми взаємовідносин, на усталений традиційний поділ на жіночі та чоловічі професії; орієнтація на відновлене автентичне минуле, що, до того ж, відтворює чи створює домінуючі націєтворчі міфи; наявність в суспільстві фактів домашнього насильства, більшість потерпілих від якого – жінки; обмеження демократичних свобод, зокрема і в гендерному плані; свідомий опір становленню гендерно паритетного суспільства, як форма конкуренції між статями (Воровка, Петручєня, 2014: 199 – 200).

Одним з ефективних засобів досягнення рівноправності чоловіків і жінок в усіх сферах суспільного життя є розвиток ГК насамперед в умовах закладу вищої освіти, яка є площиною соціалізації особистості у професійному, громадському та сімейному житті. Упровадження гендерного компонента в освітню галузь спирається на нормативно-правові документи. Необхідність вивчення питань гендерної рівності в системі підготовки фахівців декларується у Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.), де зазначено, що «до

навчальних програм вищих навчальних закладів включаються дисципліни, які вивчають питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, факультативне вивчення правових засад гендерної рівності на основі гармонізації національного і міжнародного законодавства».

У наказі Міністерства освіти і науки України 2009 р. «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» третина плану заходів безпосередньо стосується вищої школи, зокрема: продовжити впровадження курсів гендерної рівності; здійснити анкетування щодо упровадження гендерного компоненту у зміст вищої освіти; створити банк даних методичного забезпечення гендерних курсів; організувати проведення гендерного аналізу кадрового забезпечення за галузями знань; сприяти створенню у ЗВО кафедр гендерної рівності. Корелюють з ідеєю гендерної рівності й основні принципи, зазначені в Законі України «Про освіту», в Концепції розвитку первинної педагогічної освіти, в Національній

доктрині розвитку освіти, в Концепції реформування і розвитку аграрної освіти та науки та інших документах.

Висновки. Отже, в Україні питання гендерної рівності актуалізовано в ратифікованих міжнародних документах, в Конституції та законодавчих актах, розроблено законодавство щодо рівності прав і можливостей жінок і чоловіків, створено національний механізм його забезпечення. Українське законодавство у сфері забезпечення рівних прав і можливостей ще перебуває в стадії розвитку, проте й ратифіковані міжнародні документи, і Конституція та законодавчі акти постають основою для імплементації ідей гендерної рівності, гендерної культури в суспільні відносини й гендерного підходу в систему вищої освіти України. Упровадження окреслених ідей поки що гальмується через певні суспільні обставини, через ігнорування чи невизнання гендерних проблем деякими представниками академічної сфери й пересічними громадянами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронка М. И., Петрученя А. Г. Концепт «гендерная культура» в педагогических исследованиях на Украине. *Психолого-педагогические проблемы личности и общества* : материалы международной научно-практической конференции, г. Днепропетровск, 20 февраля 2014 г. Днепропетровск : Середняк Т. К., 2014. С. 199–200.
2. Венгер О. М. Особливості становлення гендерної демократії в Україні. *Політичний менеджмент*. 2009. № 3. С. 145–152.
3. Грицяк Н. В. Гендерний підхід у теорії та практиці державного управління. *Вісник державного управління*. 2003. № 4. С. 71–76.
4. Грицяк Н. В. Правове регулювання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні: стан та шляхи вдосконалення. *Державне управління: теорія та практика*. 2005. № 2. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/polprav/05gnvsvv.pdf>.
5. Гусак Н. Є. Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві: хто повинен її виконувати? *Магістеріум*. 2008. Вип. 32. Соціальна робота і охорона здоров'я. С. 44–49.
6. Дегтяренко А. М. Концепція та стратегія розвитку центру гендерних досліджень і освіти на 2010 – 2014 рр. URL: <http://istfak.org.ua/files/centr-gendernih-issledovaniy/konceptsiya.pdf>.
7. Мандрик Л. М. Формування гендерної культури майбутніх фахівців пожежної безпеки у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Переяслав-Хмельницький, 2015. 238 с.
8. Хрестова Г. О. Позитивні дії в механізмі забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: міжнародний досвід та українські перспективи. Харків : Райдер, 2010. 200 с.
9. Шлеїна Л. І. Гендерна культура студентської молоді в умовах закладу вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2018. Вип. 20. С. 176–180.
10. Шлеїна Л. І. Організаційно-педагогічні умови формування гендерної культури студентів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип. № 63. С. 217–221.

REFERENCES

1. Vorovka M. Y., Petruchenia A. H. Kontsept "hendernaia kultura" v pedahohycheskykh yssledovaniakh na Ukrayne. [The concept of "gender culture" in pedagogical research in Ukraine]. *Psykholoho-pedahohycheskye problemy lychnosty y obshchestva: materyaly mezhdunarodnoi nauchno-praktycheskoi konferentsyy (20 fevralia 2014 hoda)*. Dnepropetrovsk : Seredniak T. K., 2014. pp. 199–200. [in Ukrainian].
2. Venher O. Ocoblyvocti ctanovlennia hendernoi demokrattii v Ukraini. [Peculiarities of Gender Democracy Establishment in Ukraine]. *Politychnyi menedzhment*. 2009. № 3. pp. 145–152. [in Ukrainian].
3. Hrytsiak N. V. Hendernyi pidkhdid u teorii ta praktytsi derzhavnoho upravlinnia. [Gender approach in the theory and practice of public administration]. *Visnyk derzhavnoho upravlinnia*. 2003. № 4. pp. 71–76. [in Ukrainian].
4. Hrytsiak N. V. Pravove rehuliuвання rivnykh prav ta mozhlyvostei zhynok i cholovikiv v Ukraini: stan ta shliakhy vdoskonalennia. [Legal regulation of equal rights and opportunities for women and men in Ukraine: the state and ways to

improve]. Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka. 2005. № 2. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/pol-prav/05gnvsvv.pdf>. [in Ukrainian].

5. Husak N. Derzhavna prohrama z utverzhennia hendernoi rivnosti v ukrainskomu suspilstvi: khto povynen yii vykonuvaty? [State Program for Gender Equality in Ukrainian Society: Who Should Implement It?]. Mahisterium, 2008. Vyp. [in Ukrainian].

6. Dehtiarenko A. M. Kontsepsiia ta stratehiia rozvytku tsentru hendernykh doslidzhen i osvity na 2010–2014 rr. [The concept and development strategy of the Center for Gender Studies and Education for 2010–2014.]. URL: <http://istfak.org.ua/files/centr-gendernih-issledovaniy/koncepciya.pdf>. [in Ukrainian].

7. Khrystova H. O. Pozytyvni dii v mekhanizmi zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv: mizhnarodnyi dosvid ta ukrainski perspektyvy. [Positive actions in the mechanism of ensuring equal rights and opportunities for women and men: international experience and Ukrainian perspectives]. Kharkiv : Raider, 2010. 200 s. [in Ukrainian].

8. Mandryk L. M. Formuvannia hendernoi kultury maibutnikh fakhivtsiv pozhezhnoi bezpeky u protseci profesiinoi pidhotovky [Formation of gender culture of future fire safety specialists in the process of professional training]: dyc. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Pereiaclav-Khmelnytskyi, 2015. 238 s. [in Ukrainian].

9. Shljeina L. I. Ghenderna kuljtura studentskoi molodi v umovakh zakladu vyshhoji osvity [Gender culture of student youth in the conditions of higher education institution]. Naukovyj zbirnyk “Aktualni pytannja ghumanitarnykh nauk: mizhvuzivskyj zbirnyk naukovykh pracj molodykh vchenykh Droghobycjkogho derzhavnogho pedagoghichnogho universytetu imeni Ivana Franka”. Vypusk # 20, 2018. [in Ukrainian].

10. Shljeina L. I. Orghanizacijno-pedagoghichni umovy formuvannja ghendernoji kuljtury studentiv [Organizational and pedagogical conditions for the formation of gender culture of students]. Naukovyj chasopys Nacionalnogho pedagoghichnogho universytetu imeni M. P. Draghomanova: serija 5: Pedagoghichni nauky: realiji ta perspektyvy. Vyp. 63, 2018. [in Ukrainian].